

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κίνητρο της μελέτης μου για τη Θεοδώρα απετέλεσε το ενδιαφέρον μου για την πρώιμη-βυζαντινή περίοδο, όπως και για τα γεγονότα που συνέβησαν κατά τη διάρκεια αυτής. Όμως, πιστεύω ότι πρέπει να τονισθεί, πως κύρια αιτία μιας τέτοιας εκπόνησης απετέλεσε η πολύπλευρη προσωπικότητα της αυτοκράτειρας και συζύγου του «Μεγάλου» Ιουστινιανού του Α'.¹ Η περιέργεια και επιθυμία μου να εμβαθύνω στον ρόλο που διεδραμάτισε στην κοινωνία της η «δυναμική» εκείνη γυναίκα, η οποία, επί μισό περίπου αιώνα συγκυβέρνησε με τον σύζυγό της και επηρέασε βαθιά, όχι μόνο την εξέλιξη κράτους και διοίκησης, αλλά και τη θρησκεία στο Βυζάντιο.

Η θεματική αυτής της συγκεκριμένης εργασίας περιλαμβάνει τη «*Θεοδώρα*» στην κοινωνική της διάσταση ως «*συζύγου του Μεγάλου Ιουστινιανού*», αλλά και σε θεσμικό επίπεδο όπως αυτό της «*αυτοκράτειρας*», μιας καθορισμένης δηλαδή οντότητας του κράτους του Βυζαντίου και με καθορισμένες, για την αναγκαιότητα της έρευνας, μεθοδολογικές αρχές. Στο ξεκίνημα, λοιπόν, μιας τέτοιας εργασίας και προκειμένου να απαντηθεί ο πυρήνας του θέματος «*Θεοδώρα, αυτοκράτειρα*», θεωρείται αδήριτη ανάγκη να απαντηθούν κάποια ερωτήματα. Αυτά αφορούν τόσο την καταγωγή, την παιδική και τη νεανική της ηλικία, αλλά και τη γνωριμία και γάμο της με τον τότε διάδοχο του θρόνου και μετέπειτα αυτοκράτορα Ιουστινιανό, όσο και τη διακυβέρνησή της, όπως και τον ρόλο που η ίδια διεδραμάτισε στο κοινωνικο-πολιτικό-οικονομικό και θρησκευτικό προσκήνιο της βυζαντινής αυτοκρατορίας.

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η σύγκριση του ιστορικού πληροφοριακού υλικού του Προκοπίου για τη Θεοδώρα, με εκείνο πέντε σύγχρονων βυζαντινολόγων, μυθιστοριογράφων ή ιστορικών συγγραφέων, ώστε να να αποκομισθούν νέες απόψεις για τη ζωή και το έργο της. Παράλληλα, ως μεθοδολογία μου, θα διαχειρισθώ την ιστορική, διακειμενική και συγκριτική εφαρμογή για το καλύτερο επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Επίσης, εκείνο που άμεσα άπτεται του ενδιαφέροντός μου, είναι να δω πώς οι σύγχρονοι συγγραφείς πραγματεύονται τη Θεοδώρα και παρουσιάζουν νέες εκτιμήσεις, εξηγήσεις και μεταφράσεις γι αυτήν.

¹Savvides & Hendrickx, *Introducing Byzantine History*, pp. 29-42, πρβλ. Σαββίδης & Hendrickx, *Εισαγωγή στη Βυζαντινή Ιστορία*, (284-1461), κεφ. 3, 4, 7.

Βασική αρχαία πηγή

Βασική πηγή πληροφόρησης του βίου της Θεοδώρας και μάλιστα μεταξύ όλων βυζαντινολόγων-ιστορικών, θεωρείται ο σύγχρονός της χρονικογράφος Προκόπιος ο Καισαρέας.² Γι αυτόν τονίζεται ότι, παρά τη μεροληπτικότητα, τη «λογοτεχνική γλαφυρότητα» και της «απαρχές της αισχρότητας»³ που χαρακτηρίζουν την «Απόκρυφη Ιστορία»⁴ του, αυτό το ίδιο του το έργο αποτελεί ένα ιστορικό ευτύχημα. Τη βάση δηλαδή για κάθε ιστορική έρευνα σχετικά με την καταγωγή αλλά και την μετέπειτα ζωή της αυτοκράτειρας⁵ που με τις σκέψεις και τα συναισθήματά της επηρέασε τη μεγάλη σκηνή της Ιστορίας.⁶

Προκόπιος

Ως βασική μαρτυρία για τον βίο και το έργο της Θεοδώρας, επικαλούμαι τα «Ανέκδοτα» ή «Απόκρυφη Ιστορία» του Προκοπίου,⁷ έργο, που ενώ, κατά τη γενική σχεδόν ομολογία των ιστορικών και μελετητών, θεωρείται λιβελλογράφημα, εν τούτοις, πιστεύεται και με την απαραίτητη πάντα σχετικότητα, ότι είναι η σημαντικότερη ίσως μέχρι σήμερα πηγή πληροφοριών και ολοκληρωμένων στοιχείων για τη ζωή και την ψυχολογία της Θεοδώρας στον καιρό της «πολυκύμαντης» νεότητάς της.⁸

Ο Προκόπιος, ένας από τους τελευταίους κλασικούς ιστορικούς-χρονικογράφους και σύγχρονος της εποχής της Θεοδώρας, γεννήθηκε στην Καισάρεια, μεγάλη πόλη της Παλαιστίνης, που ιδρύθηκε από τον βασιλιά Ηρώδη. Η χρονολογία της γέννησής του δεν είναι ακριβής, όμως, οι γνώμες όλων των άλλων ιστορικών συντείνουν στο 500

²Ο Προκόπιος γεννήθηκε στην Καισάρεια, τη μεγάλη πόλη που ίδρυσε ο Ηρώδης στην Παλαιστίνη. Δεν γνωρίζουμε τη χρονολογία: ήταν ίσως το 500 μ.Χ. ή λίγο νωρίτερα, κατ' άλλους δε, όπως τον ιστορικό-μυθιστοριογράφο Τσεζαρέτι, ήταν δέκα χρόνια μεγαλύτερος της Θεοδώρας. Αφού άσκησε στο Βυζάντιο το επάγγελμα του δικηγόρου και του ρήτορα, το 527 μ. Χ., περίπου, διορίστηκε ιδιαίτερος γραμματέας και νομικός σύμβουλος του Βελισαρίου, στρατηγού του Ιουστινιανού, τον οποίο συνόδευσε στις πρώτες του εκστρατείες στην Περσία, στην Αφρική και στην Ιταλία, και ο οποίος του εμπιστεύθηκε σημαντικές αποστολές: βλ. Προκοπίου, *Απόκρυφη Ιστορία*, αποσπ. από εισ. G.A. Williamson, σ. 185: πρβλ. Τσεζαρέτι, *Θεοδώρα*, εισ. σ. 12.

³P. Cezaretti, *Θεοδώρα*, εισ. σ. 14.

⁴Προκοπίου, «Απόκρυφη Ιστορία» ή «Ανέκδοτα» ή «*Chroniques scandaleuses*» λόγω της «κατὰ επίθεσιν» μεθόδου του που μοιάζει με την απλή αφήγηση ανεκδότων: βλ. εισαγ. H. B. Dewing, σ. 10.

⁵Βλ. Προκοπίου, *Απόκρυφη Ιστορία*, αρχ. κείμ., τόμ., κεφ. πρβλ. Τσεζαρέτι, *Θεοδώρα*, εισαγ. σσ. 11-19.

⁶Τσεζαρέτι, *Θεοδώρα*, εισαγ. σ. 14.

⁷J. A. S. Evans, *Procopius*, σ. 39.

⁸Βλ. Α. Καρπόζηλος, *Βυζαντινοί Ιστορικοί και Χρονολογικοί*, πρβλ. C. Diehl, *Θεοδώρα*, εισαγ. σ. 7.

μ.Χ. ή λίγο νωρίτερα. Όσον αφορά τον θάνατο του Προκοπίου, εικάζεται ότι πέθανε μετά τον Ιουστινιανό και κατά τους τελευταίους μήνες του 565 μ.Χ, ενώ, ταυτόχρονα πιθανολογείται πως, ίσως από σύμπτωση, Προκόπιος, αυτοκράτωρ Ιουστινιανός και στρατηγός Βελισάριος, πέθαναν το ίδιο έτος.⁹

Στην εισαγωγή του ο G. A. Williamson¹⁰ αναφέρει ότι ο Προκόπιος, αφού, αρχικά άσκησε στο Βυζάντιο το επάγγελμα του δικηγόρου και του ρήτορα, κατόπιν το 527 μ. Χ., περίπου, διορίστηκε ιδιαίτερος γραμματέας και νομικός σύμβουλος του στρατηγού Βελισαρίου, τον συνόδευσε στις περισσότερες εκστρατείες του στην Περσία, Αφρική και Ιταλία, και έφερε σε πέρας σημαντικές αποστολές που του ανέθεσε ο στρατηγός. Μάλιστα, μετά την κατάληψη της Ραβέννας, ο Προκόπιος συνόδευσε τον Βελισάριο αρχικά πίσω στο Βυζάντιο και μετά στο ανατολικό μέτωπο. Τελικά, περί το 542 μ.Χ., ο γραμματέας-χρονικογράφος Προκόπιος επέστρεψε στη Κωνσταντινούπολη όπου έζησε και με το πέρασμα του χρόνου περιέγραψε παραστατικά και με λεπτομέρειες τον «εξαιρετικά» θανατηφόρο λοιμό που, τότε, μάστιξε τη χώρα.¹¹

Ο Williamson¹² αμφιβάλλει αν ο συγκεκριμένος ιστορικός ακολούθησε τον Βελισάριο και στη δεύτερη εκστρατεία του στην Ιταλία, με το σκεπτικό ότι οι αναφορές του σε αυτή έχουν λιγότερο απομνημονευτικό χαρακτήρα. Επίσης, ο ίδιος δηλώνει ότι, εκτός του συγγραφικού έργου του Προκοπίου, δεν γνωρίζει τίποτε περί άλλης ενασχόλησής του. Πάντως, στο ίδιο απόσπασμα του Williamson, αναφέρεται ότι ο Προκόπιος πρέπει να διετελέσε ευνοούμενος του Ιουστινιανού, αφού το 560 μ.Χ., του επεδόθηκε ο τιμητικός τίτλος του *illustris*. Από την ίδια, επίσης, πηγή εικάζεται ότι ο Καισαρέας χρονικογράφος, δύο έτη μετά την αποστολή του στον πόλεμο εναντίον των Γότθων στην Ιταλία, αναβαθμίστηκε σε έπαρχο.¹³

Η μεγάλη συνεισφορά του Προκοπίου στην πρώιμη-βυζαντινή Ιστορία, συναπαρτίζεται από τρία έργα: Το «*Ιστορία*» ή «*Ιστορία των Πολέμων*»,¹⁴ το «*Περί*

⁹βλ. Προκοπίου, *Απόκρυφη Ιστορία*, αρχ. κείμεν., εισαγ., σσ. 7-22.

¹⁰βλ. Προκοπίου, *Απόκρυφη Ιστορία*, εισαγ. G. A. Williamson, σσ. 185, 186.

¹¹βλ. Προκοπίου, *Απόκρυφη Ιστορία*, εισαγ. G. A. Williamson, σσ. 185-187.

¹²βλ. Procopius, *Secret History*, αγγλική μετφρ. από G. A. Williamson, πρβλ. Procopius, *The Anecdota or Secret History*, αγγλική μετφρ. από H. B. Dewing.

¹³βλ. Προκοπίου, *Απόκρυφη Ιστορία*, εισαγ. G. A. Williamson, σ. 185.

¹⁴Στο «*ύύΙστορικόν Τν βιβλίους ζκτώ*», ή *Περί Πολέμων* έργο του ο Προκόπιος εκθέτει τα σχετικά με τους πολέμους του Ιουστινιανού εναντίον των Περσών στη Μεσοποταμία, των Βανδάλων στην Αφρική, των Οστρογότθων στη Σικελία και την Ιταλία και των Βισιγότθων στην Ισπανία: βλ.

Κτισμάτων»¹⁵ και τα «Ανέκδοτα» ή «Απόκρυφη ιστορία»¹⁶. Το πρώτο και ογκωδέστερο έργο αποτελείται από οκτώ τόμους, από τους οποίους οι δύο αναφέρονται στους Περσικούς πολέμους του Βυζαντίου στη Μεσοποταμία, δύο είναι σχετικοί με τον πόλεμο κατά των Βανδάλων στην Αφρική και τρεις εξ αυτών περιγράφουν τους πολέμους κατά των Γότθων στην Ιταλία και Σικελία. Τα επτά αυτά έργα πραγματεύονται όλα τα επιμέρους πολεμικά γεγονότα ως το 532 μ. Χ., οπότε και αμέσως μετά τη δημοσίευσή τους, ακολουθούνται από έναν ακόμη τόμο που καλύπτει τα συμβάντα σε όλα τα μέτωπα ως το 534 μ. Χ. Μολονότι το έργο αυτό τιτλοφορήθηκε από τον ίδιο τον συγγραφέα «*Περί Πολέμων Λόγοι*», οι οκτώ τόμοι του περιλαμβάνουν πολλά περισσότερα στοιχεία από μια εξιστόριση στρατιωτικών επιχειρήσεων και συλλέγουν ένα επαρκές υλικό της γενικής ιστορίας των χρόνων στους οποίους αναφέρονται. Επιπλέον, παρέχουν πολύτιμες πληροφορίες για σημαντικά συμβάντα της Κωνσταντινούπολης, όπως εκείνο της τρομερής εξέγερσης του «*Νίκα*» το 532 μ. Χ., περίπου, αλλά και της μεγάλης και θανατηφόρας επιδημίας που ακολούθησε δέκα έτη αργότερα.¹⁷

Το δεύτερο έργο «*Περί Κτισμάτων*», όπως τιτλοφορήθηκε από τον ίδιο ιστορικό, αποτελείται από έξη βιβλία που απαριθμούν τα κυριότερα αρχιτεκτονικά θαύματα με τα οποία ο Ιουστινιανός κόσμησε την πρωτεύουσα ως το 560 μ. Χ. Το συγκεκριμένο έργο κρίθηκε από τον Williamson ως ανιαρό, γραμμμένο σε «στομφώδη» γλώσσα και σχετικά απεχθές, λόγω της «*γλοιώδους*», κατά πολλούς ιστορικούς, κολακείας του συγγραφέα προς το αυτοκρατορικό ζεύγος. Και στο σημείο αυτό, είναι εύλογο να αναρωτηθεί κανείς μήπως σκοπός της συγγραφής αυτής ήταν να διασφαλιστεί η θέση του Προκόπιου στα μάτια του αυτοκράτορα και να προσποριστεί σ' αυτόν η τιμητική διάθεση που προαναφέρθηκε.¹⁸

Όσον αφορά το τρίτο έργο του Προκόπιου και το οποίο δεν φέρει χρονολογία έκδοσης, αυτό είναι η «*Απόκρυφη Ιστορία*» ή «*Anecdotes*» όπως, κατά λάθος,

Προκόπιου, αρχ. κείμ., τόμ. VIII, σε μτφρ. Π. Ροδάκη, πρβλ. Α. Γ. Κ. Σαββίδης, *Προκόπιος, Μιχαήλ Ψελλός, Άννα Κομνηνή, Ιωάννης Κίνναμος, Γεώργιος Φραντζής*, εκδ. Ηρόδοτος.

¹⁵Προκόπιου, *Περί Κτισμάτων*, αρχ. κείμ., τόμ. VII, λογ. VI.

¹⁶βλ. Προκόπιου, *Απόκρυφη Ιστορία*, αρχ. κείμ., τόμ. VI, μτφρ. Αλόης Σιδέρη, πρβλ. Eichelius, *Procopius Caesariensis Anecdota seu Historia Arcana*, πρβλ. Dindorf, «*Procopius*», *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*.

¹⁷Προκόπιου, *Περί Πολέμων*, αρχ. κείμ., τόμ. VIII, κεφ. II, πργφ. 23, 11.

¹⁸Προκόπιου, *Περί Κτισμάτων*, αρχ. κείμ., τόμ. VII, λογ. I-VI, μτφρ. Σοφίας Μαντά, πρβλ. Dahn, *Procopius von Caesarea*, πρβλ. J. Haury, *Prokopiana*, πρβλ. K. Krumbacher, *Ιστορία της Βυζαντινής Λογοτεχνίας*, σσ. 464 κ. ε., πρβλ. Ν. Τωμαδάκης, *Σύλλαβος Βυζαντινών Μελετών και Κειμένων*, Α', σσ. 240-255.

ονομάσθηκε από τον ιστορικό Gibbon,¹⁹ ή «Ανέκδοτα», κατά την προτίμηση των Ελλήνων ιστορικών, καθώς και του λεξικογράφου Σουίδα,²⁰ διότι σημαίνει «Ανέκδοτα Πράγματα». Μάλιστα, η τελευταία ονομασία του συγκεκριμένου έργου χρησιμοποιήθηκε και ως τίτλος του. Στο σημείο αυτό πρέπει, επίσης, να αναφερθεί ότι το παραπάνω βιβλίο δεν δημοσιεύθηκε όσο ζούσε ο συγγραφέας και μαζί με τα άλλα έργα του αλλά αρκετά μετέπειτα.²¹

Η «Απόκρυφη Ιστορία» του Προκόπιου μνημονεύεται για πρώτη φορά από τον Σουίδα τον Ι΄ αι.: «Ἐγραψε καὶ ἕτερον βιβλίον, τὰ καλούμενα «᾽Ανέκδοτα, τῶν αὐτῶν πράξεων, ὡς εἶναι ἀμφοτέρω βιβλίῳ Θ.΄- ὅτι τὸ βιβλίον Προκοπίου τὸ καλούμενον ᾽Ανέκδοτα ψόγους καὶ κωμωδίαν Ἰουστινιανοῦ βασιλέως περιέχει καὶ τῆς αὐτοῦ γυναικὸς Θεοδώρας, ἀλλὰ μὴν καὶ αὐτοῦ Βελισαρίου καὶ τῆς γαμετῆς αὐτοῦ».-²²

Όπως προκύπτει από την σύγκριση των δύο μεγαλύτερων έργων με την «Απόκρυφη Ιστορία», οι διαφορές τους, «εκ πρώτης όψεως», είναι τόσο «ορατές» που δικαιολογημένα, ως έναν βαθμό, ορισμένοι μελετητές αρνήθηκαν ότι μπορεί να είναι όλα έργα του ίδιου συγγραφέα. Όμως, οι αμφιβολίες αυτές έχουν ήδη αμβλυνθεί, επειδή η μετέπειτα επιστάμενη μελέτη απεκάλυψε ότι στην πραγματικότητα δεν υπάρχει αναφορά μεταξύ των τριών έργων. Γλώσσα και ύφος, επηρεασμένα κατά πολύ από Ηρόδοτο και Θουκυδίδη όπως και Έλληνες συγγραφείς της προκλασικής και κλασικής περιόδου όπως Αισχύλο, Αριστοφάνη, αναφορές γεγονότων και στα τρία έργα χωρίς αντιφάσεις, επιβεβαιώνουν την πατρότητα. Εστιάζοντας έτσι την προσοχή μας στην αλλαγή του σκοπού και του ύφους του Προκόπιου στο τρίτο βιβλίο, σχολιάζουμε τα εξής: Οι «Ιστορίες» ή «Λόγοι περί των πολέμων», κατά τον H. B. Dewing,²³ είναι γεμάτες από επαίνους προς τον Βελισάριο, αλλά κανένας θαυμασμός δεν εκφράζεται γι αυτούς που του έχουν αναθέσει τις εκστρατείες. Μάλιστα, γίνονται διάφοροι διακριτικοί αλλά με καμμία έννοια κολακευτικοί υπαινιγμοί για τον αυτοκράτορα και τη σύζυγό του. Εν τούτοις, παρ'όλα αυτά και

¹⁹Βλ. E. Gibbon, *the History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, τόμ. VII, έκδ. Burry, πρβλ. J. B. Burry, *History of the Later Roman Empire from Arcadius to Irene*, τόμ, II, σσ. 395-800.

²⁰Βλ. Alemanus, *Procopii Caesariensis, V. I., Arcana Historia, qui est liber nonus Historiarum*, πρβλ. Alemanus-Maltretus, *Καισαρέως Ανέκδοτα-Procopi Caesariensis Arcana Historia*.

²¹Προκόπιου, *Απόκρυφη Ιστορία*, αρχ. κείμε., τόμ. VI, κεφ. I, πρβλ. Haury, *Procopii Caesariensis Opera Omnia, Historia, quae dicitur Arcana*, τόμ. IV.

²²Προκόπιου, *Απόκρυφη Ιστορία*, απόσπ. από εισ. G. A. Williamson, σσ. 185-187.

²³Βλ. Προκόπιου, *Απόκρυφη Ιστορία*, αρχ. κείμε., τόμ, VI, πρβλ. τόμ, VII, πρβλ. XII, σσ. 10-15, εισ. H.B. Dewing, πρβλ. H. B. Dewing, *The Accentual Rhythm*, Proceedings of the Conn. σσ. 75-129.

πέρα από τις πολύτιμες καταγραφές γεγονότων και μαρτυριών, θεωρείται μάλλον «αναποτελεσματική» η, καταφανώς, ανειλικρινής κολακεία στην οποία ενδίδει διαρκώς ο ιστορικός Προκόπιος. Ως παραδείγματα αναφέρονται α): Το «Περί Κτισμάτων» έργο του, όπου το γεγονός της ίδρυσης ενός οίκου για παραστρατημένες γυναίκες² στο Βόσπορο εκθειάζεται και εγκωμιάζεται σαν πράξη συνετή μιας ευσπλαχνικής Δέσποινας που προστατεύει τις ομόφυλες υπηκόους της, ενώ στην «Απόκρυφη Ιστορία» το ίδιο γεγονός χαρακτηρίζεται ως τυραννική και άσκοπη πρωτοβουλία. β): Το «Ιστορία», όπου ο θάνατος της βασίλισσας των Γόθων Αμαλασούνθας παρουσιάζεται ως έργο του Θεοδάτου, ενώ στα «Ανέκδοτα» υπάρχει η εκδοχή ότι ναι μεν η δολοφονία έγινε από τον Θεοδάτο, αλλά καθ' υπόδειξη του Πέτρου, ενός πρέσβη του Βυζαντίου που ούτε λίγο ούτε πολύ έπαιρνε οδηγίες από την ίδια τη Θεοδώρα. Έτσι η «Απόκρυφη Ιστορία» ενώ αρχικά υπόσχεται να παράσχει το συμπλήρωμα στα ήδη δημοσιευμένα βιβλία, γρήγορα ξεχνά τον δηλούμενο σκοπό της και αποπειράται συνειδητά να δυσφημίσει όλους τους ήρωες με κύριο όμως στόχο τη Θεοδώρα την οποία καταδεικνύει ως χυδαία και αχόρταγη, σωστή «προσωποποίηση του διαβόλου».²⁵

Στο ίδιο έργο και με απλή αφήγηση, ο σπουδαιότερος, ίσως, ιστορικός της πρωτοβυζαντινής εποχής και σύγχρονος του Ιουστινιανού και της Θεοδώρας, Προκόπιος, επιτίθεται και προσπαθεί, με αήθεις συκοφαντίες και κακόβουλα σχόλια για την ηθική υπόσταση της αυτοκράτειρας, να κατηγορήσει, αφ' ενός τον αυτοκράτορα, τον στρατηγό Βελισάριο και τη σύζυγό του Αντωνίνα, στενή φίλη της Θεοδώρας, αλλά κυρίως να δυσφημίσει την αυγούστα και με άμετρη υπερβολή να απεικονίσει τον ηθικό ξεπεσμό της χωρίς να παραλείπει ούτε μια λεπτομέρεια εξαχρείωσης. Τη θέλει να συμμετέχει σε κάθε είδους θηριωδίες με τον σύζυγό της, να του ασκεί φοβερή επιρροή, να τιμωρεί τους απείθαρχους προς αυτή, κατά απαράδεκτο και ανόσιο τρόπο, όπως και να χρησιμοποιεί μαγγανείες με προκάλυμμα τη θρησκευτική πίστη. Όσα εσιώπησε επί πενήντα περίπου χρόνια ο «καταπιεσμένος» χρονικογράφος τα αποκαλύπτει τώρα. Ως δικαιολογία του για τη συγγραφή αυτού του λιβελλογραφήματος δίνει το ότι όλα όσα έτυχε να συμβούν σε όλη τη «Ρωμαίων επικράτεια», ότι γνωρίζει γύρω από τη Θεοδώρα και το περιβάλλον της, ήταν αδύνατο να καταγραφεί με τον πρόποντα τρόπο όσο οι αυτουργοί ήταν στη

²⁴βλ. Προκοπίου, *Απόκρυφη Ιστορία*, τόμ. VII, κεφ. XII, πργφ. 1.

²⁵Προκοπίου, *Απόκρυφη Ιστορία*, εισ. Η. Β. Dewing, σσ. 9-24.

ζωή. Διότι, αν τον ανακάλυπταν δε θα γλύτωνε τον φρικτό θάνατο, τόσο ο ίδιος, όσο και οι στενοί συγγενείς του.²⁶

Άλλες βυζαντινές πηγές

Άλλοι σύγχρονοι επίσης της Θεοδώρας χρονικογράφοι, τις πληροφορίες των οποίων θα χρησιμοποιήσω για τη συγγραφή της μελέτης μου, είναι οι Σύριοι εκκλησιαστικοί συγγραφείς Ιωάννης Μαλάλας και Ιωάννης Εφέσιος, καθώς και ο φιλόσοφος-αστρολόγος Ιωάννης Λυδός ή Λαυρέντιος.²⁷

2. Σύγχρονοι βυζαντινολόγοι – Ιστορικοί συγγραφείς - Μυθιστοριογράφοι

Πολλοί είναι οι σύγχρονοι βυζαντινολόγοι, ιστορικοί συγγραφείς και βιογράφοι που πραγματεύθηκαν τον βίο και το έργο της Θεοδώρας και έφεραν στο φως νέα και ίσως σημαντικά στοιχεία για τη ζωή της αυτοκράτειρας. Από αυτούς και με στόχο τη μελέτη και σύγκριση παλαιών και πρόσφατων δεδομένων, επελέγησαν πέντε: ο C. Diehl, ο K. Θεοχάρους, ο P. Cezaretti, ο G. Rachet και ο Γ. Ρούσσο. Έτσι, την «Απόκρυφη Ιστορία» του Καισαρέα ιστορικού, ακολουθούν η «Θεοδώρα» του C. Diehl,²⁸ η «Αυγούστα Θεοδώρα» του K. Θεοχάρους,²⁹ η «Θεοδώρα» του P. Cezaretti,³⁰ καθώς και τα ιστορικά μυθιστορήματα, «Θεοδώρα», του G. Rachet³¹ και «Φλογισμένη Πορφύρα» του Γ. Ρούσσου.³² Όλοι οι παραπάνω συγγραφείς έχουν μελετήσει τη ζωή και το έργο της αυγούστας, έχουν εκθέσει τα προβληματικά σημεία που την αφορούν και το πιο σημαντικό, έχουν ήδη δώσει τις δικές τους λύσεις πάνω στο ιστορικό φαινόμενο «Θεοδώρα». Τέτοιες, ώστε τελικά ίσως μας βοήθησαν να αποκομίσουμε μια μάλλον βελτιωμένη εικόνα της συζύγου του Ιουστινιανού. Όσο για τους λόγους της από μέρους μας προτίμησης των συγκεκριμένων συγγραφέων, είναι οι ακόλουθοι: και οι πέντε από αυτούς έχουν ασχοληθεί με τη Θεοδώρα, όμως, από διαφορετικά σημεία προσέγγισης καθώς και με διαφορετικό ο καθένας τους σκοπό· γεγονός που τους έδωσε τη δυνατότητα να επιδιώξουν διαφορετικές λύσεις.

²⁶Προκοπίου, *Απόκρυφη Ιστορία*, αρχ. κείμεν., τόμ. VI, κεφ. I, πργφ. 4 -9.

²⁷βλ. βιβλιογραφία τους.

²⁸C. Diehl, *Theodora, Empress of Byzantium*, πρβλ. C. Diehl, *Θεοδώρα*, μτφρ. Α. Μασχοβάκη.

²⁹K. Θεοχάρους, *Αυγούστα Θεοδώρα*, εκδ. Σύγχρονη Εποχή.

³⁰P. Cezaretti, *Θεοδώρα*, εκδ. Ωκεανίδα.

³¹G. Rachet, *Θεοδώρα*, μτφρ. Κατερίνας Καλαντζοπούλου, εκδ. Λιβάνη.

³²Γ. Ρούσσο, *Φλογισμένη Πορφύρα*, εκδ. Μοντέρνοι Καιροί.

2.1 C. DIEHL

Ένας έγκριτος ιστορικός-βυζαντινολόγος που ασχολήθηκε τόσο με την ακμή-παρακμή όσο και με τις κυριώτερες μορφές του Βυζαντίου της πρώιμης βυζαντινής εποχής, είναι ο βυζαντινολόγος C. Diehl (1927-2002). Ο C. Diehl, στο έργο του *Θεοδώρα, Αυτοκράτειρα του Βυζαντίου* (Αθήνα 1904), δίνει μια άλλη εκδοχή της ζωής της, διαφορετική των άλλων και ιδίως αυτού του λιβελλογραφήματος του σύγχρονου της Προκοπίου. Θεωρεί την καριέρα της «μυθιστορηματική» και την τύχη της «καταπληκτική». Υπάρχουν δύο Θεοδώρας, ισχυρίζεται ο C. Diehl, η μια της «Απόκρυφης Ιστορίας» της χορεύτριας και θεατρίνας που, αφού έζησε μέσα σε «επική» κατά τον Προκόπιο «ακολασία», βρήκε έναν άνδρα συνετό ο οποίος έτυχε νά είναι και μελλοντικός αυτοκράτορας και έπειτα αφοσιώθηκε στο γάμο και στη θρησκεία³³. Η άλλη Θεοδώρα, πάντα κατά τον C. Diehl, είναι η γυναίκα με το ανώτερο πνεύμα και τη σπάνια αντίληψη. Η μεγάλη αυτοκράτειρα που όχι μόνο έπαιξε έναν αξιοσημείωτο ρόλο στο θρόνο του Βυζαντίου και στη διακυβέρνηση μιας αχανούς αυτοκρατορίας, αλλά παρέμεινε μια από τις πλέον εξέχουσες μορφές στην παγκόσμια Ιστορία. Τέλος, ο Γάλλος βυζαντινολόγος γράφει ότι ουδόλως επιχειρεί μια αποκατάσταση του ήθους της αυτοκράτειρας, κάτι που πιθανότατα θα θεωρούνταν ιστορική πλάνη. Ούτε, αντίθετα, επιδιώκει να την παρουσιάσει ηθικά άψογη και ενάρετη, παρά προσπαθεί, με τις απαραίτητες πάντα επιφυλάξεις, να διεισδύσει μέσα από τη «λάσπη» και να εστιάσει στα πραγματικά, κατά το δυνατό, γεγονότα της *Απόκρυφης Ιστορίας*. Έτσι, με την προσεκτική μελέτη όλων των σκανδαλοθηρικών διηγήσεων και πληροφοριών που με τόση μεροληψία³⁴ παρουσίασε ο Προκόπιος, ο C. Diehl επιδιώκει να φέρει στο φως πιο ολοκληρωμένα, όπως δηλώνει, την ψυχολογία της ταραχώδους νεότητάς της Θεοδώρας. Και στο σημείο αυτό πρέπει να προστεθεί ότι τα στοιχεία που ήλθαν στο φως τα τελευταία χρόνια μας βοηθούν να επαναπροσεγγίσουμε τόσο την ίδια, όσο και την περίοδο που έζησε.³⁵

³³Η Θεοδώρα αυτή κατά τον Λουδοβίκο Αλεβύ, ονομάζεται Βιργινία Καρντινάλ: βλ. C. Diehl, *Θεοδώρα*, εισ. σσ. 5-9.

³⁴Ημεροληπτικότητα αυτή του Ιστορικού Προκόπιου που τόσο έντονα διαφαίνεται με τα κουτσομπολιά του σχετικά με τη ζωή του αυτοκρατορικού ζεύγους Ιουστινιανού-Θεοδώρας, έγινε, όπως ήδη αναφέρεται στη παραπάνω βιογραφία του, η αιτία να αμφισβητηθεί εάν η *Απόκρυφη Ιστορία* υφίσταται ως δικό του δημιούργημα: βλ. Προκοπίου, *Απόκρυφη Ιστορία*, εισαγ. Η.Β. Dewing, σσ. 9-29.

³⁵Στο σημείο αυτό ο C. Diehl γράφει: «Θα μου επιτραπεί, για τη λεπτομέρεια των πραγμάτων και τη συμπληρωμένη μελέτη της εποχής, να παραπέμψω τον αναγνώστη στο μεγάλο έργο που δημοσίεψα με τον τίτλο: «Ο Ιουστινιανός και ο Βυζαντινός Πολιτισμός κατά τον 6^ο Αιώνα»: βλ. C. Diehl, *Ο Ιουστινιανός και ο Βυζαντινός Πολιτισμός κατά τον 6^ο Αιώνα*».

Ο C. Diehl, σε συμφωνία με τον Προκόπιο, εξαίρει την εμφάνιση των τριών αδελφών, αλλά κυρίως της Θεοδώρας και μας παραπέμπει στο μωσαϊκό πορτραίτο της στον Άγιο Βιτάλιο της Ραβέννας στην Ιταλία, καθώς και σε σύγχρονους ζωγράφους που ασχολήθηκαν με την απόδοση της μορφής της. Όπως καταγράφεται από τον C. Diehl, η Θεοδώρα χρησιμοποίησε την ομορφιά της, όχι μόνο στα πρώτα νεανικά της χρόνια, όταν ακολούθησε το παράδειγμα της μεγαλύτερης της αδελφής και έγινε θεατρίνα, χορεύτρια και εταίρα, όμως και στη μετέπειτα εξέλιξή της, με την άνοδό της στο ανώτατο κοινωνικό αξίωμα της αυτοκράτειρας. Τιοιουτοτρόπως, σύμφωνα με τον C. Diehl, ενώ, από την τρίτη δεκαετία του 6^{ου} αιώνα και μετά, ο θρύλος της αυγούστας Θεοδώρας φαίνεται να διατηρείται υψηλά χωρίς να σκιάζεται από προγενέστερες φήμες, κακολογίες, ή και διασυρμό ακόμη του ονόματός της, αντίθετα, η παιδική όπως και η λίγο μετέπειτα νεανική της ηλικία, φαίνεται να επηρεάζονται από τη «χαλαρή» ηθική του θεατρικού ζευγαριού από το οποίο γεννήθηκε. Μάλιστα, η εφηβική της αυτή ηλικία έτεινε, να χαρακτηρίζεται όχι μόνο από άριστη εμφάνιση, υποκριτικό ταλέντο και ανώτερο πνεύμα, αλλά και «άκρατη» δίψα για απόλαυση της ζωής, μέσα στον υπόκοσμο της Κωνσταντινούπολης.³⁶

2.2 Κ. Θεοχάρους

Ο Κ. Θεοχάρους, γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη όπου και ακόμη ζει. Ενώ υπηρετούσε ως δημόσιος υπήλληλος στη γενέτειρά του, παράλληλα ασχολήθηκε με τη λογοτεχνία. Έτσι, έως και σήμερα, συνέγραψε είκοσι περίπου θεατρικές κωμωδίες καθώς και ισάριθμα ιστορικά μυθιστορήματα και νουβέλες. Στην *Αυγούστα Θεοδώρα* (Αθήνα, 2002), ο συγκεκριμένος συγγραφέας ευθυγραμμίζεται τόσο με το έργο-πηγή του Προκοπίου, όσο και με το κείμενο του C. Diehl. Συνεπώς, ο Κ. Θεοχάρους σε μια ενδιαφέρουσα αφήγηση σχετικά με τη ζωή της αυτοκράτειρας, συζύγου του Ιουστινιανού του Α, περιγράφει λεπτομερώς γεγονότα και καταστάσεις από τη γέννηση έως και τον θάνατό της αυγούστας (περίπου 500- +548 μ. Χ.) και με την απαραίτητη, φυσικά, φαντασία που διέπει ένα μυθιστόρημα.³⁷

2.3 P. Cezaretti

³⁶C. Diehl, *Θεοδώρα*, μτφρ. Μοσχοβάκη, εκδ. Ηριδανός, Αθήνα, 1904.

³⁷Κ. Θεοχάρους, *Αυγούστα Θεοδώρα*, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 2002.

Ο Ιταλός διδάκτωρ Βυζαντινής Ιστορίας και Πολιτισμού, P. Cezaretti, γεννήθηκε στο Μιλάνο το 1957. Συνέγραψε πολλά άρθρα και βιβλία ιστορικού κυρίως περιεχομένου, ένα εκ των οποίων είναι και η *Θεοδώρα, η Άνοδος μιας Αυτοκράτειρας* (Αθήνα, 2003). Στο συγκεκριμένο κείμενό του για την πρώην «μιμάδα» και μετέπειτα «εν δόξει» άνασσα, ο Ιταλός βυζαντινολόγος, χρησιμοποιεί, ως βάση το ιστορικό πληροφοριακό υλικό του «λιβελλογραφήματος» του Προκοπίου καθώς και άλλων πηγών. Στη συνέχεια ο ιστορικός, σε μια διακριτική και ακαδημαϊκή προσέγγιση της αυτοκράτειρας-συζύγου του Ιουστινιανού του Α΄ μέσα στο ιστορικό της πλαίσιο, αποπειράται να αναλύσει και να ερμηνεύσει το φαινόμενο «Θεοδώρα», ως ανούστιας και Δέσποινας του λαού του Βυζαντίου.³⁸

2.4 G. Rachet

Ο τέταρτος στη σειρά σύγχρονος συγγραφέας είναι ο γάλλος G. Rachet, ο οποίος στη χώρα του θεωρείται ως ο κατ'εξοχήν διδάσκαλος-«αριστοτέλης» του ιστορικού μυθιστορήματος. Μάλιστα το 1981 και χάρη στη συγγραφή του έργου του *Les Verges d'Osiris*, ο G. Rachet κέρδισε το μεγάλο διεθνές βραβείο RTL. Το 1982 ο ίδιος μυθιστοριογράφος απέσπασε το λογοτεχνικό *Prix Littéraire de Normandie*, για τη νουβέλα του: *Guillaume le Conquérant*, ενώ το 1984 εξέδωσε στα γαλλικά τη *Theodora*. Συνολικά και κατά τη διάρκεια των ετών 1968-1983, ο G. Rachet έγραψε έναν μεγάλο αριθμό βιβλίων σχετικά με την αρχαία Ελλάδα καθώς και την αιγυπτιακή αρχαιολογία και πολιτισμό. Στο μυθιστόρημα του *Θεοδώρα, η Αυτοκράτειρα της Ανατολής* (Αθήνα, 2003), ο μυθιστοριογράφος συμμετέχει εξιστορηματικά στη ζωή της αυτοκράτειρας από την παιδική και νεανική της ηλικία, έως και τη στέψη της ως νύμφη του Ιουστινιανού. Συγκεκριμένα, στην ιστορία του αυτή για τη Θεοδώρα, ο G. Rachet, στο I μέρος πραγματεύεται τα κεφάλαια I-VI, στο II μόνο το κεφάλαιο IV, ενώ, αντίστοιχα συμμετέχει και στα I-IV κεφάλαια του III μέρους. Επίσης θα πρέπει να αναφερθεί ότι στο μυθιστόρημά του για τη συμβία του Ιουστινιανού του Α΄, ο G. Rachet δείχνει να ενδιαφέρεται περισσότερο για σκανδαλοθηρικές πληροφορίες παρά για την ίδια την Ιστορία.

2.5 Γ. Ρούσσο

³⁸P. Cezaretti, *Θεοδώρα*, εκδ. Ωκεανίδα, Αθήνα, 2003.

Ο νομικός, δημοσιογράφος και ιστορικός συγγραφέας, Γ. Ρούσσος (1910-1984), πέρα από την επτάτομη *Ιστορία της Νεότερης Ελλάδας* που εξέδωσε, ταυτόχρονα υπήρξε και ο δημιουργός πολλών, κυρίως, ιστορικών θεατρικών έργων, καθώς και μυθιστοριογραφιών, όπως αυτή της *Φλογισμένης Πορφύρας* (Αθήνα, 2003). Στο έργο του αυτό, ο ιστορικός συγγραφέας περιγράφει τη ζωή της ενήλικης πλέον Θεοδώρας, αρχικά, στην Πεντάπολη της Κυρηναΐδας ως «Πελαγίας» και στη συνέχεια ως «φιλεύσπλαχνης» αυτοκράτειρας, στην Κωνσταντινούπολη και στο πλευρό του Ιουστινιανού. Επίσης, στο κείμενό του ο Γ. Ρούσσος ανταποκρίνεται σε όλα τα κεφάλαια του II και III μέρους της συγκεκριμένης μελέτης για τη Θεοδώρα.

